

Iva Kaić, *Zbirka Rimskih Gema iz Arheološkog Muzeja u Zagrebu/ Collection of Roman Engraved Gems in the Archaeological Museum in Zagreb, Musei Archaeologici Zagrebiensis. Catalogi et Monographiae*, Editura FF press, Zagreb, 2024, p. 327, 418 ilustrații.

Lucrarea de față a fost anunțată și îndelung așteptată, având în vedere activitatea științifică a autoarei dr. Iva Kaić, care în ultimii 15 ani a avut o activitate susținută de publicare a colecțiilor de gema romane descoperite pe teritoriul Croației. Printre cele mai importante colecții muzeale din țară, dacă nu cea mai importantă, este cea a muzeului din Zagreb. Având o numeroasă și bogată colecție de obiecte, Muzeul de Arheologie din Zagreb este deținătorul și al unei colecții valoroase de pietre gravate, între care cele de epocă antică dețin un loc important. Publicația de față prezintă 415 gema și camee datate în această perioadă. Majoritatea acestora sunt pietre prețioase din perioada antică (386 exemplare), în timp ce restul au o datare incertă. Cel mai vechi artefact este un scarabeu etrusc, iar o parte a colecțiilor datează din perioadă elenistică, însă cel mai mare număr de piese sunt încadrate perioadei imperiale romane timpurii. Este important de menționat și faptul că autoarea a oferit deschiderea mult dorită pentru încadrarea colecției în cercetarea gliptică la nivel de Imperiu, printr-o publicare bilingvă. Formatul A4 și planșele color o fac atractivă și totodată se constituie într-un instrument ușor de mînuit de către specialist.

Având în vedere faptul că volumul publicat este la origini o lucrare de doctorat, partea introductivă este formată din mulțumiri adresate celor care au ajutat la redactarea lucrării de față (p. 7–8), urmat de un cuvânt înainte al autoarei (p. 9–10). De asemenea, este prezentă și o introducere generală (p. 11–14) în ceea ce privește arta gliptică la nivel de Imperiu, cât și la modul particular, la nivelul teritoriului actual al statului Croația și al acestei colecții. Aici regăsim și discuția asupra locului de descoperire și al contextului, știut fiind faptul că acestea sunt obiecte colecționabile, astfel că marea majoritate a gemelor din colecțiile actuale nu mai păstrează elemente de identificare a fostului loc de descoperire. Cu toate acestea, din totalul gemelor, marea majoritate au fost descoperite pe teritoriul Pannoniei, 132 provin din Dalmatia, iar 24 de gema provin din Moesia Superior, câte 2 din Italia și Macedonia de Nord, iar pentru 64 de piese nu se cunoaște cu exactitate locul de descoperire. Numărul mare de piese cu loc de descoperire și faptul că păstrează informații despre

context, sunt printre principalele caracteristici care contribuie la considerarea acestei colecții ca una deosebită în peisajul muzeal din sud-estul Europei.

Corpul lucrării este deschis de un capitol foarte important, numit *Povijest nastanka i stanje istraživanja zbirke rimskih gema iz Arheološkog Muzeja u Zagrebu/ The State of Research and History of the Collection of Roman Engraved Gems in the Archaeological Museum in Zagreb* (p. 15–18), unde autoarea discută modul de formare al colecției și stadiul de publicare al acesteia.

Cel de-al doilea capitol este intitulat *Materijal, Motivi, Kronološki Okvir I Stil Gema Iz Zbirke/ Materials, Motifs, Dating and Style of the Gems in the Collection* (p. 19–24). Așa cum se observă și din titlu, în această parte a lucrării sunt discutate aspecte care stau la baza importanței acestei colecții. Aflăm că din cele 386 de geme antice, 14 sunt camee (din care 8 sunt din sticlă), restul sunt intalii (din care 65 din sticlă). Ca și în alte cazuri, cel mai folosit material natural rămâne carneolul, urmat de varietăți coloristice de jasp, calcedonie, agată, onix, sard, ametist, heliotrop și sardonix. De asemenea, 74% dintre piese au suprafața gravată plată. Este prezentat inclusiv stilul gravării, în funcție de uneltele folosite și de adâncimea inciziei executate. Analiza iconografică subliniază prevalența motivelor mitologice, cu un clasament după cum urmează: Cupido, Minerva, Mercur, satiri, Jupiter, Tyche-Fortuna, Marte, Apollo, Bonus Eventus, Venus, Diana, Roma, Victoria, Ceres, Dioscuri, Pan, Medusa, Methe, Salus, Bacchus, Jupiter-Sarapis, Jupiter-Amon, Jupiter-Heliopolitanus, Hercules, Asclepius, Sol, Silvanus, Harpocrate, Luna, Chiron, Achilles, Perseus, Theseus, Oedipus, Spes, cele trei Grații, Amymone și Terpsichore. O categorie mai mică, în economia subiectelor, este definită de reprezentările umane. Intră în această categorie războinici în diferite ipostaze, scene pastorale, busturi masculine, busturi feminine, călăreți și meșteșugari. În cadrul reprezentărilor de necuvântătoare menționăm vulturi, lei, capre, capricorn, ogari, Pegasus, cai, pantere, cocoși, papagali, furnici, hipocampi, vite, barză, păun și crustacee. Ultima categorie a motivelor iconografice încadrează simboluri diverse, așa cum sunt *dextrarum iunctio* și alte imagini care implică prezența reprezentării mâinilor, reprezentări de *cornucopia* singure sau în asociere, un picior care are atașate aripioare, caduceu sau stindarde legionare.

Capitolul al trei-lea al lucrării tratează locul exact de descoperire al gemelor, pentru cele la care această informație este cunoscută (p. 25–44). Așa cum am mai menționat, spre deosebire de majoritatea colecțiilor, în colecția din Zagreb circa 83% dintre piese au loc de descoperire cunoscut. Între locațiile menționate din Pannonia, precizăm Siscia (122 de piese) și în alte câteva situri puțin cunoscute. Siscia beneficiază de o analiză iconografică și cronologică esențială pentru înțelegerea artei gliptice în această zonă, a atelierelor care aprovizionau acest centru și între care se remarcă Aquileia, dar și a comerțului intra și extra provincial cu astfel de obiecte. Gemele din Pannonia Inferior au fost găsite la Burgenae, Sirmium, Mursa, Cibalae, Marsonia, Teutoburgium și în alte câteva situri. Gemele din Dalmatia provin de la Salona, Andetrium, Pharos, Tilurium, Asseria, Siculi precum și câteva cu loc de descoperire mai puțin cunoscut, cu notația „pe teritoriul provinciei”. Cele din Moesia Superior au fost găsite la Viminacium, Singdunum, Kladovo și în câteva în alte situri de epocă romană. Toate punctele cu descoperiri cunoscute beneficiază de o analiză amănunțită, la fel ca în cazul Sisciei.

Capitolul al patrulea este cel mai consistent și este reprezentat de corpul

catalogului colecției (p. 45–313), cu 415 intrări, ordonate în funcție de motivul iconografic gravat. Fiecare piesă beneficiază de o intrare în catalog, alături de o fotografie de bună calitate aflată pe pagina alăturată. Informațiile prezente pentru fiecare în parte sunt: motivul iconografic, numărul de inventar, materialul din care sunt executate, forma, dimensiunile în mm (lungime, lățime și grosime), starea de conservare, modul intrării în colecție, locul de descoperire, descriere, stil de gravare, datare, starea publicării, analogii. Catalogul beneficiază și de o parte introductivă în care sunt explicate abrevierile și bibliografia folosită pentru o anumită încadrare, cu folosirea și menționarea unor instrumente cunoscute și acceptate pentru a realiza toate încadrările.

Lucrarea este completată cu un aparat din care face parte lista abrevierilor (p. 315), lista bibliografică (p. 317–320), alături de un index al locurilor de descoperire (p. 321–322), al motivelor iconografice (p. 323–326) și al materialului (p. 327).

Analiza colecției muzeului național din Zagreb este una binevenită, ea completând peisajul gliptic al Balcanilor, atât în Serbia, cât și în Bulgaria, Macedonia și Grecia, unde marile colecții au fost deja publicate. De asemenea, prin gemele cu loc de proveniență Pannonia, publicația completează foarte bine colecțiile gliptice de pe teritoriul Ungariei și în același timp este o bună referință pentru colecțiile românești. Remarcăm și fenomene bine documentate în Ungaria, România și Serbia, așa cum sunt re folosirea acestor geme antice în perioada medievală și modernă, ca dovadă că această practică este răspândită în tot sud-estul Europei. De asemenea, folosirea sticlei în realizarea intaliilor este bine reprezentată, ca o dovadă a locului important pe care îl deține acest material în arta gliptică. Deși este o colecție selectată, așa cum sunt marea majoritate a colecțiilor muzeale, se pot face discuții generale cu privire la credințele religioase și chiar la moda prezentă într-un anumit sit, datorită locului de descoperire cunoscut pentru majoritatea pieselor.

Așadar, parcurgând paginile cărții, nu putem să nu remarcăm faptul că studiul produselor gliptice aduce la lumină în continuare informații valoroase cu privire la religie, modă, relațiile comerciale și viața de zi cu zi în siturile din care acestea provin. Gemele pot oferi chiar și datări cât se poate de precise în anumite condiții, însă nu trebuie uitat faptul că, la fel ca și astăzi, în antichitate ele sunt obiecte colecționabile. De asemenea, nu trebuie pierdut din vedere faptul că sunt supuse modei, iar majoritatea lor sunt folosite mai ales pentru înfrumusețare și mai puțin în alte scopuri. Toate aceste posibilități, în lipsa unui context amănunțit, afectează modul în care omul modern percepe funcționalitatea acestora. Și cu toate acestea, gemele și cameele pot fi martori excelenți ai unor vremuri apuse, încă vizibile în strălucirea acestora. Datorită subiectului de nișă, cartea este recomandată în primul rând specialiștilor și mai puțin publicului larg. Având însă în vedere faptul că subiectul este unul ușor de înțeles și mai ales că este vorba despre piese de o frumusețe excepțională, a căror informație poate fi cu ușurință urmărită și de către un profan, apoi datorită ilustrației etc., recomandăm cu căldură cartea tuturor celor interesați de studiul colecțiilor gliptice.

Ana Cristina HAMAT*

* Ana C. HAMAT: Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța; e-mail: anahamat@yahoo.com